

Krystyna Chruścińska-Waszakowa

POJĘCIE I ZAKRES DERYWACJI PARADYGMATYCZNEJ
W SŁOWOTWÓRSTWIE JĘZYKA POLSKIEGO

Terminem *derywacja paradygmaticzna* (fleksyjna) jest na ogół określany proces słowotwórczy, w wyniku którego powstaje derywat różniący się od podstawy słowotwórczej paradygmatem fleksyjnym, przy czym w procesie tym w funkcji formantu nie występują morfemy afiksalne. Do tego typu derywacji, zwanej w dotychczasowej literaturze także konwersją, afiksacją zerową, bywają zaliczane np. rzeczowniki typu *bieg, ochrona, kuma, piękno*, w których funkcję formantu pełnią końcówki deklinacyjne *(-я, -а, -о)*.

Termin *afiksacja zerowa* przyjęł się przede wszystkim w literaturze radzieckiej. Autorzy słowotwórstwa w *Gramatyce współczesnego rosyjskiego języka literackiego* pod redakcją N. J. Szwiedowej¹ - W. W. Łopatin i I. S. Ułuchanow zwracają uwagę na wchodzącą w skład formantu przy afiksacji zerowej znaczącą nieobecność sufiksu w temacie oraz system końcówek fleksyjnych wyrazu motywowanego.

We wcześniejszej pracy Łopatin pisze: "zerowy afiks w tzw. »bezafigsalnych« typach słowotwórczych jest wydzielany dlatego, że środki formalne właściwe temu sposobowi słowotwórczemu - włączenie formy w inny paradygmat, wymiany fonetyczne w temacie itp. - są wykorzystywane jako dodatkowe także przy sufiksacji"².

¹ Gramatyka *sowremennogo russkogo literaturnogo jazyka*, red. N. J. Szwiedowa, Moskwa 1970, s. 41.

² W. W. Łopatin, *Nulewaja affiksacyja w sistemie słowobrazowanija*, Wopr. Jazyk. 1966, nr 1, s. 78.

Zerową sufiksację, jako jeden z typów derywacji, wyróżnia także E. Ziemska³, do którego włącza rzeczowniki odczasownikowe i odprzymiotnikowe typu *prichod*, *sin*, *obżora*. Autorka odróżnia ten typ derywacji od konwersji (zajmującej jej zdaniem miejsce pośrednie między afiksacją i bezafiksacją), którą utożsamia z substantyvizacją przymiotników i imiesłówów (typ *śladkoje*, *cytrusowyje*, *wannaja*).

Pojęcie konwersji rozumianej jako "taki rodzaj słowotwórstwa (derywacji), w którym w funkcji środka słowotwórczego występuje jedynie sam paradygmat wyrazu" wprowadził i udokumentował na materiale języka angielskiego A. I. Smirnicki⁴. Jego pogląd rozwinął m. in. M. Dokulił⁵ omawiając ten typ słowotwórstwa "polegający na zmianie charakterystyki morfologicznej (paradygmatu) bez zmiany (rozszerzenia bądź zwężenia) podstawy". Dokulił świadomie zrezygnował z pojęcia afiksu zerowego, uważając, że w wypadku, gdy wyraz nie ma afiksu, to "funkcję wykładnika stosunku derywacji spełnia drugi, obok afiksu, składnik formantu słowotwórczego - paradygmat wyrazu derywowanego".

I. Mielczuk⁶ w artykule *Konwersja jako środek morfologiczny* proponuje konwersję nazywać "taki środek morfologiczny, przy którym w roli oznaczającego występuje reguła albo operacja zmiany charakterystyki gramatycznej znaku językowego". Mielczuk również nie chce sprowadzać konwersji do afiksacji zerowej i podobnie jak Dokulił morfemom fleksyjnym przypisuje rolę słowotwórczą.

Za Smirnickim i Dokulilem termin konwersja przejęli R. Laskowski i H. Wróbel⁷ na oznaczenie "sposobu derywacji, w którym

³ E. Ziemska, *Sowremiennyj russkij jazyk. Slovoobrazowanije*, Moskwa 1973, s. 176.

⁴ A. I. Smirnicki, *Leksikologija anglijskogo jazyka*, Moskwa 1956, s. 71 i n.

⁵ M. Dokulił, *Tvoření slov v češtině. I. Teorie odvozování slov*, Praga 1962, s. 59.

⁶ I. A. Mielczuk, *Konwersja kak morfoložičeskoe sriedstvo*, "Izwiestija Akademii Nauk SSSR", Serija Litieratury i Jazyka, 1973, nr 1, s. 15-28.

⁷ R. Laskowski, H. Wróbel, *Użycie paradygmatu w funkcji formantu słowotwórczego we współczesnej polszczyźnie*, Jęz. Pol. 1964, nr 4, s. 214-220.

funkcję formantu słowotwórczego spełnia paradygmat wyrazu derywowanego w opozycji do wyrazu podstawowego"⁸.

Terminem tym posługuje się także B. Kreja⁹ na oznaczenie "sposobu tworzenia nowych wyrazów, w którym podstawowym formantem jest zmiana paradygmatu fleksyjnego".

Z kolei R. Grzegorzczkowi¹⁰, Z. Kurzowa¹¹ i J. Puzyrnik¹² uważają, że na określenie zjawisk typu *bieg*, *Stanisława* czy *dobro*, w których formantem jest brak jakiegokolwiek morfemu słowotwórczego i przynależność do określonej deklinacji, wygodniejszy jest termin derywacja paradygmatyczna (fleksyjna). Termin ten ma budowę symetryczną wobec terminu derywacja afiksalna, a przy tym, co jest bardzo ważne, nie utarł się jeszcze w szerokim znaczeniu przypisywanym konwersji, która obejmuje także wypadki substantywizacji przymiotników (o których dalej, por. s. 58).

Derywacja paradygmatyczna jest zjawiskiem bogato reprezentowanym w słowotwórstwie polskim; istnieją jednak duże rozbieżności między językoznawcami opisującymi jej zakres. W pracy tej autorka próbuje pokazać maksymalny zakres słowotwórstwa paradygmatycznego zarysowujący się na podstawie propozycji językoznawców, którzy badali ten typ derywacji, następnie poprzez ustosunkowanie się do poszczególnych stanowisk zostaną przedstawione warunki, jakie w proponowanym ujęciu powinny spełniać derywaty paradygmatyczne¹³.

⁸ Autorzy dostrzegają nieadekwatność tego terminu na określenie tego typu derywacji, ich zdaniem lepsze byłyby pojęcia: "derywacja bezafiksalna" lub "paradygmatyzacja" pozostają jednak przy terminie konwersja ze względu na to, że pojęcie to zdążyło się już przyjąć w literaturze językoznawczej.

⁹ B. Kreja, *Słowotwórcza rola fleksji we współczesnym języku polskim*, "Studia Śląskie" 1974, t. XXVI, s. 193-205.

¹⁰ R. Grzegorzczkowi, *Problemy nauczania słowotwórstwa opisowego*, [w:] *Materiały dyskusyjne ogólnopolskiej konferencji poświęconej realizacji programu gramatyki opisowej języka polskiego w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych*. Puławy 2-3 czerwca 1976 r., Lublin 1976, s. 38-46. Także *Zarys słowotwórstwa polskiego*, cz. 1, Warszawa 1972, s. 33-38.

¹¹ Z. Kurzowa, *Derywacja fleksyjna czyli paradygmatyczna w języku polskim i próba objaśnienia jej genezy*, "Zeszyty Naukowe UW", nr CCCLXVIII, *Prace Językoznawcze*, nr 42, s. 93-103.

¹² J. Puzyrnik, *Próba klasyfikacji formantów słowotwórczych języka polskiego* (w druku).

¹³ Omawiając te problemy będę nawiązywać do wyżej wymienionych prac R. Grzegorzczkowi, Z. Kurzowej, J. Puzyrnik i B. Krei (także artykułu *Uwagi o nauczaniu słowotwórstwa opisowego w szkole wyższej*, zamieszczonego w materiałach z konferencji w Puławach, s. 47-55).

DERYWACJA PARADYGMATYCZNA

Derywacja paradygmaticzna występuje w języku polskim w słowotwórstwie rzeczownika, czasownika, przymiotnika (zalicza się tu także liczebniki porządkowe) i przysłówka (por. schemat 1).

Jako powstałe w wyniku derywacji paradygmaticznej traktowane są przez ogół badaczy przymiotniki odrzeczownikowe typu *gęsi*, *boży* oraz złożenia typu *różanopalcy*, *młodopolski*¹⁴; u Krei, także Laszkowskiego i Wróbla, do tego typu należą liczebniki porządkowe tworzone od głównych, np. *piąty*.

Rozbieżności zaznaczają się przy interpretacji czasowników odimienych typu *matkować*, *chudnąć*, *bielić*, które przez Kurzową i Puzyninę zaliczane są do derywatów paradygmaticznych. O fleksyjnym charakterze cząstek *-ow-*, *-ną-*, *-i-*, zdaniem Puzyniny, decyduje ich funkcja konstytutywno-klasyfikująca pełniona przez te morfemy w szerszym zakresie (występują one bowiem także w czasownikach nie będących derywatami, np. *grać*, *kierować*, *pałić*). Z kolei Grzegorzczkowa traktuje omawiane cząstki jak morfemy tematotwórcze, ulegające w pewnych formach redukcji, np. *bieli-t*, ale *biel-ę*. Uważa ona, że "jeśli już ten typ uznać za derywację fleksyjną, to w każdym razie należy ją odróżnić od wypadków, w których formantem jest jedynie zestaw końcówek, a raczej zbliżyć do takich wypadków, gdy formantem jest afiks wraz ze zmianą paradygmatu"¹⁵.

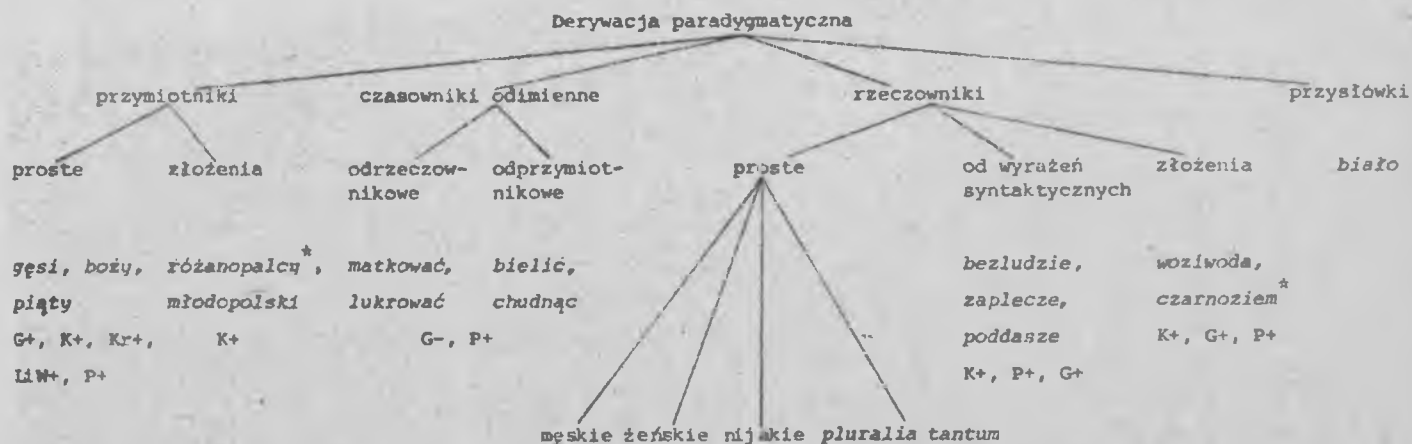
Jak widać, analizowany tu typ derywacji autorka uznaje za zdecydowanie różny od paradygmaticznej, nie utożsamia go jednak z afiksacją. Wydaje się jednak, że czasowniki odimienne można umieścić w obrębie derywacji fleksyjnej, elementem bowiem podstawowo różniącym derywat od podstawy jest zmiana paradygmatu bez dodania afiksu. Co do statusu omawianych cząstek, to uznajemy je za morfemy fleksyjne o funkcji konstytutywno-klasyfikującej (są one podstawą podziału polskich czasowników na grupy tematowe)¹⁶.

¹⁴ Interfiks jest tu traktowany jako współformant.

¹⁵ Grzegorzczkowa, op. cit., s. 40.

¹⁶ Pojęcia morfem fleksyjny używamy tu w znaczeniu szerokim - zarówno na oznaczenie omawianych cząstek tematotwórczych *-ow-*, *-ną-*, *-i-*, jak i w odniesieniu do elementów fleksyjnych o funkcji syntaktycznej, tzn. końcówek fleksyjnych.

Schemat 1

* Interfiks pełni funkcję współformantu.

Wykaz skrótów: G - R. Gzegorzycowa, K - Z. Kurzowa, Kr - B. Kreja, P - J. Puzynina, LiW - R. Laskowski i H. Wróbel, Gr - S. Grabias, + - włączają do derywacji paradygmatycznej, - - pozostawiają poza jej obrębem.

Wśród formacji rzeczownikowych obserwujemy znacznie większą różnorodność typów słowotwórczych powstałych w wyniku derywacji paradygmatycznej. Bywają tu zaliczane:

a) derywaty proste męskie, żeńskie i nijakie typu *bieg, obrona, czerwień, wilczę, dobro*;

b) derywaty od wyrażen syntaktycznych typu *bezludzie, zaplecze, poddasze, bezsens*;

c) złożenia, w których rolę formantu pełni zespół końcówek odpowiedniego paradygmatu fleksyjnego, np. *woźiwoda, czarnoziem, dusigrosz*.

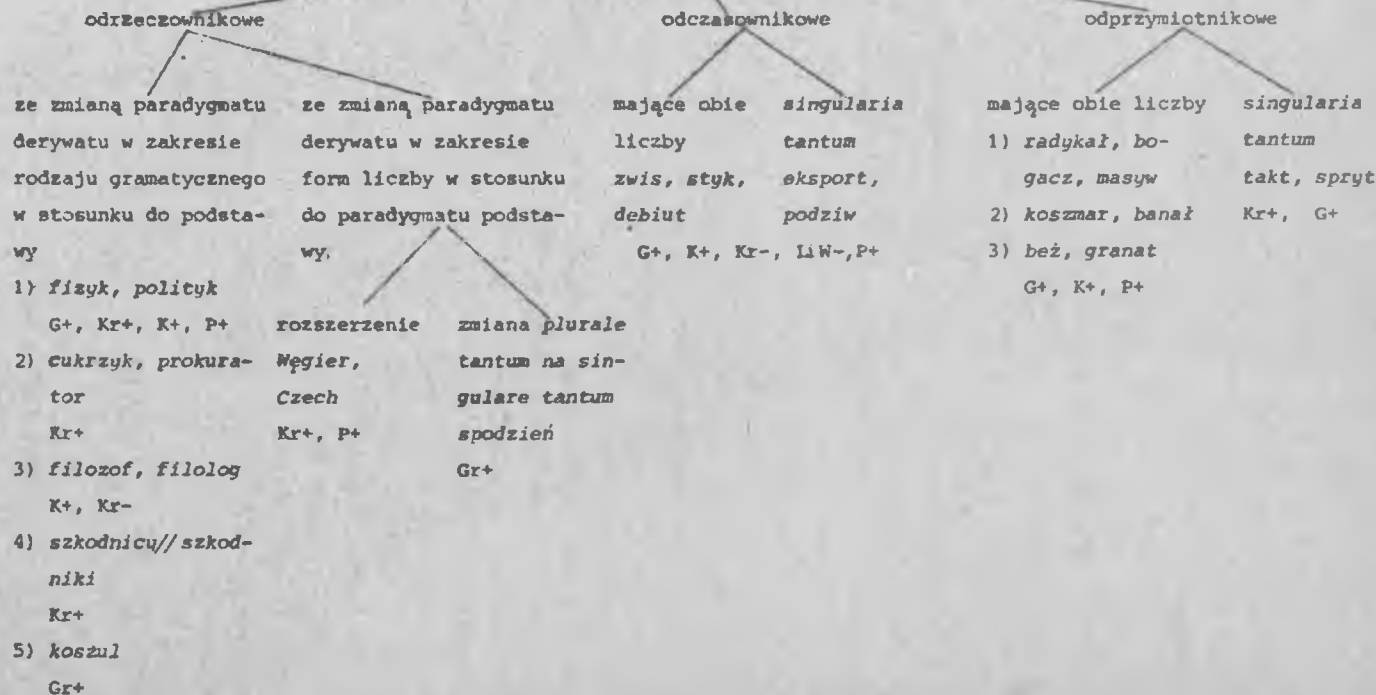
RZECZOWNIKI MĘSKIE Z PARADYGMATEM Ø W MIANOWNIKU SINGULARIS (+ ALTERNACJE)

W grupie tej jednogłośnie jako derywaty paradygmatyczne traktowane są odrzeczownikowe formacje typu *fizyk + fizyka, polityk + polityka*, u Krei także *cukrzyk + cukrzyca, prokurator + prokuratura* z alternacją o : u. Kurzowa wzbogaca tę grupę o typ *filolog, filozof*, które to derywaty Kreja traktuje jako ujemne, stwarzające tylko pozory konwersji, ponieważ jego zdaniem -j- w *filologia* ma z opisowego punktu widzenia charakter przyrostka słowotwórczego.

Taki opis jest oczywiście możliwy, tym niemniej w pełni uzasadnione wydaje się również i takie stanowisko, zgodnie z którym za różnicę podstawową między derywatem a jego podstawą słowotwórczą uznaje się zmianę paradygmatu, natomiast ucięcie, podobnie jak przy derywatach typu *czyn, bojkot* będziemy traktować jako element towarzyszący tej zmianie¹⁷.

Osobną grupę w obrębie rzeczowników rodzaju męskiego powstałych w wyniku derywacji fleksyjnej stanowią formacje typu *Węgier, Włoch* odznaczające się pełnym paradygmatem (odmieniają się przez obie liczby), w odróżnieniu od ich podstaw - *plurale tantum*: *Węgry, Włochy*. Typ ten, charakteryzujący się zróżnicowaniem odmiany rzeczowników męskoosobowych i niemęskoosobowych w liczbie mno-

¹⁷ Inaczej natomiast będziemy interpretować derywaty typu *Torwar san, Cepelia*, w których za cechę prymarną uznajemy dezintegrację wielowyrzutowej podstawy słowotwórczej ze względu na całkowitą nieregularność tych ucięć. Jeżeli zaś w procesie tym ma miejsce zmiana paradygmatu, ma ona charakter towarzyszący.

Derywaty męskie z paradygmatem $\emptyset$ w mianowniku *singularis* (+ alternacje)

giej, jest określany przez Kreję mianem konwersji częściowej. Zalicza on do niej także relacje między leksemami typu *przewodniczący*: *przewodniki*, *szkodnicy*: *szkodniki*. Pogląd ten nie wydaje się słuszny z tego względu, że dystrybucja poszczególnych końcówek fleksyjnych właściwych rzeczownikom męskoosobowym i niemęskoosobowym w tym typie formacji (np. zróżnicowanie form biernika: *satelitów* || *satelity*, *szkodników* || *szkodniki*) podyktowana jest czynnikami fleksyjno-semantycznymi - do fleksji bowiem należy kategoria męskoosobowości. Tego typu wypadków nie ma chyba potrzeby interpretować w obrębie słowotwórstwa.

Do omawianej tu grupy męskich derywatów paradygmatycznych należą także ekspresywne singularia tantum typu *spodzień*, *skarpet*, włos częste w języku mówionym, zwłaszcza środowiskowym, podobnie jak i formacje typu *koszul* o zmienionym rodzaju gramatycznym w stosunku do swoich podstaw¹⁸.

Nie ma również zgody wśród językoznawców co do interpretacji derywatów odczasownikowych reprezentujących bardzo produktywny we współczesnej polszczyźnie typ słowotwórczy, charakterystyczny zwłaszcza dla terminologii specjalnej, m. in. sportowej (np. *przysiad*, *zwis*, *rzut*, *bieg*), technicznej (*styk*, *zestrój*, *uziom*). Grupę tę wzbogaca seria rzeczowników genetycznie obcych, np. *debiut*, *szantaż*, *protest*, motywowanych genetycznie wtórnymi czasownikami: *debiutować*, *szantażować*, *protestować*.

Zdaniem Krei derywaty te powstały w wyniku desufiksacji, polegającej na ucięciu tematu fleksyjnego podstawy, który np. dla formacji *dźwig* ma postać *dzwiga*¹⁹.

Jednakże jeżeli weźmiemy pod uwagę fakt, że temat fleksyjny podstawy ulega prawie zawsze ucięciu także przy derywacji afiksальной (np. *zarobek*, *obserwacja*), to nic nie stoi na przeszkodzie, aby ucięcie uznać za element towarzyszący (współformant), natomiast za formant podstawowy zmianę paradygmatu koniugacyjnego na deklinacyjny.

Zespół końcówek deklinacji męskiej Kurzowa opisuje jako formant właściwy grupie derywatów reprezentujących odprzymiotnikowe

¹⁸ Na ten typ formacji zwracał uwagę S. Grabias w artykule pt. *Formacje ekspresywne typu koszul, spodzień*, *Prace Filol.*, 1974, t. XXV, s. 37-45.

¹⁹ R. Laskowski i H. Wróbel również nie włączają analizowanych tu formacji do derywacji paradygmatycznej (konwersji).

paradygmatyczne *nomina essendi*, np. *takt*, *sprut*, także nazwy kolorów, np. *beż*, *granat*, obok których umieścimy również odprzymiotnikowe nazwy nosicieli cech o znaczeniu konkretnym typu *radykał*, *bogacz*, *maszyw* i abstrakcyjnym, np. *koszmar*, *banat*.

RZECZOWNIKI ŻEŃSKIE Z PARADYGMATEM SAMOGŁOSKOWYM I SPÓŁGŁOSKOWYM

(+ ALTERNACJE)

Bezspornie za derywaty paradygmatyczne w tej grupie są uważane:

a) formacje typu *pani*, *kuma*, *markiza* także *imiona*, np. *Czesława*, utworzone od rzeczowników męskich słowotwórczo nierozwiniętych: *pan*, *kum*, *markiz*;

b) rzeczowniki typu *oskarżona*, *uczona*, *radna* motywowane bezpośrednio substantywizowanymi przymiotnikami rodzaju męskiego;

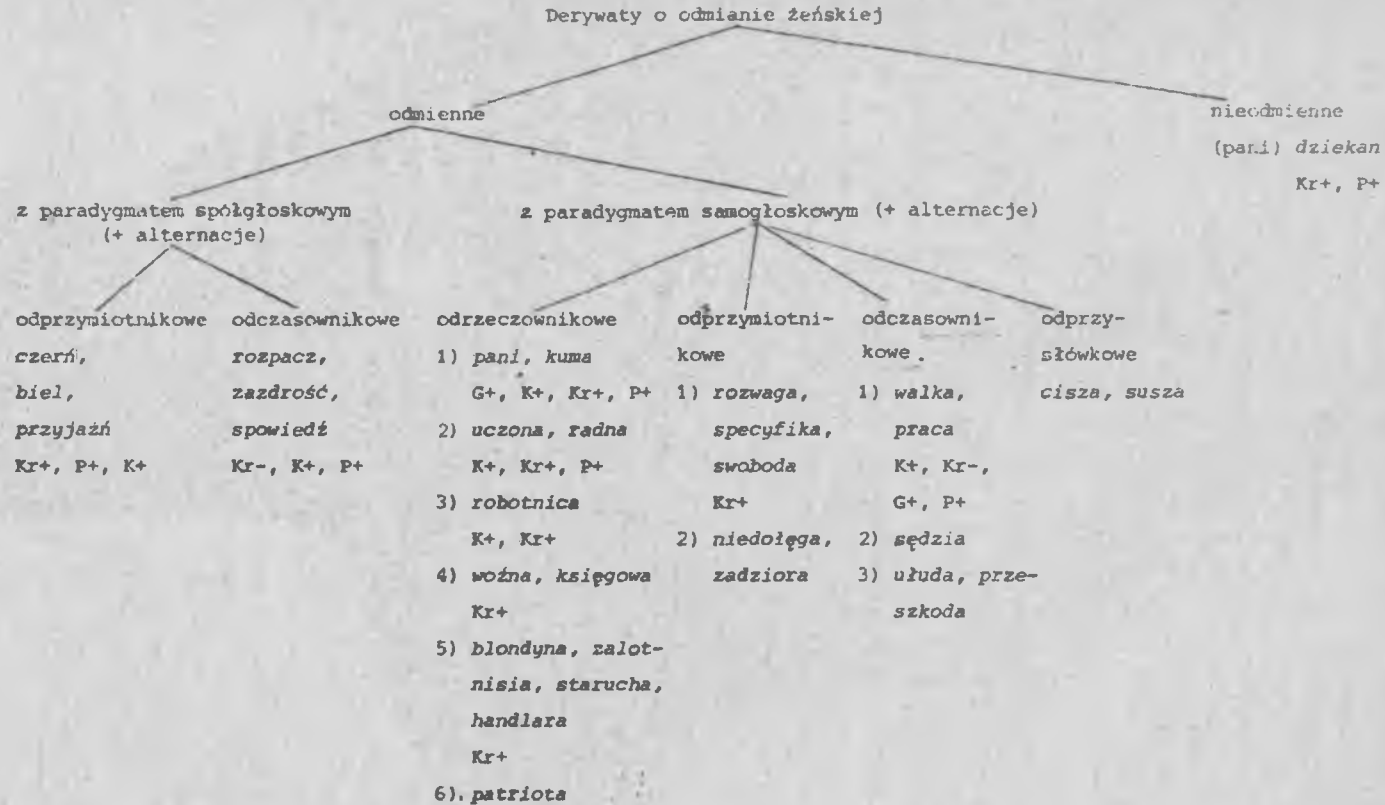
c) struktury typu *robotnica*, *zakonnica* z zastrzeżeniem, że wyrazy te mogą być opisywane także jako przykłady derywacji wymiennej z wymianą całego formantu *-nik* na *-nica*;

d) odprzymiotnikowe i odprzysłówkowe *nomina essendi* typu *powaga*, *swoboda*, *specyfika*, *egzotyka*, *cisza*, *susza*, pozostające w stosunku do swoich podstaw w relacji motywacji wzajemnej;

e) nazwy cech abstrakcyjnych typu *przyjaźń*, *czerń* z końcówkami deklinacji żeńskiej spółgłoskowej w funkcji formantu.

Dyskusyjny jest problem derywatów dwumotywacyjnych typu *starucha*, *blondyna*, *złotnisia*, *handlara* włączanych przez Kreję w zakres konwersji. Wyrazy te można interpretować jako formacje paradygmatyczne derywowane od rzeczowników rodzaju męskiego: *staruch*, *blondyn*, *złotniś*, *handlarz*, bądź jako formacje sufiksalne z formantami *-ucha*, *-isia*, czy też w przypadku wyrazów *blondyna*, *handlara* jako derywaty dezintegralne od podstaw *blondynka*, *handlarka*. Istotne wydaje się tu kryterium frekwencyjne: struktury typu *modnisia*, *złotnisia*, występują w polszczyźnie znacznie częściej niż ich męskie odpowiedniki, toteż m. in. dlatego formacje te są odczuwane jako derywaty odprzymiotnikowe, nie zaś odrzeczownikowe paradygmatyczne.

Podobnie jak to czyni Kreja, zaliczymy do derywacji paradygmatycznej wyrazy typu *woźna*, *suwnicowa*, *księgową* (których stosunek do podstaw - rzeczowników o odmianie przymiotnikowej jest fun-

kcjonalnie identyczny z relacjami typu *kierownicza* : *kierownik* czy *sprzedawczyni* : *sprzedawca*) oraz produktywny we współczesnym języku polskim typ (pani) *prezes*, (pani) *dziekan*, w którym rzeczownik o odmianie męskiej zostaje przy feminizacji przekształcony na rzeczownik żeński, nieodmienny.

Różnica stanowisk, która zaznaczyła się przy interpretacji formacji rodzaju męskiego typu *wykop*, pojawia się także przy analizie rzeczowników rodzaju żeńskiego typu *walka*, *praca*, *rozpacz*, *zazdrość* zaliczanych przez Grzegorzczukową, Kurzową i Puzyninę do derywacji paradygmatycznej²⁰ w przeciwieństwie do Krei, który ucięciom podstaw tych rzeczowników nadaje status słowotwórczy.

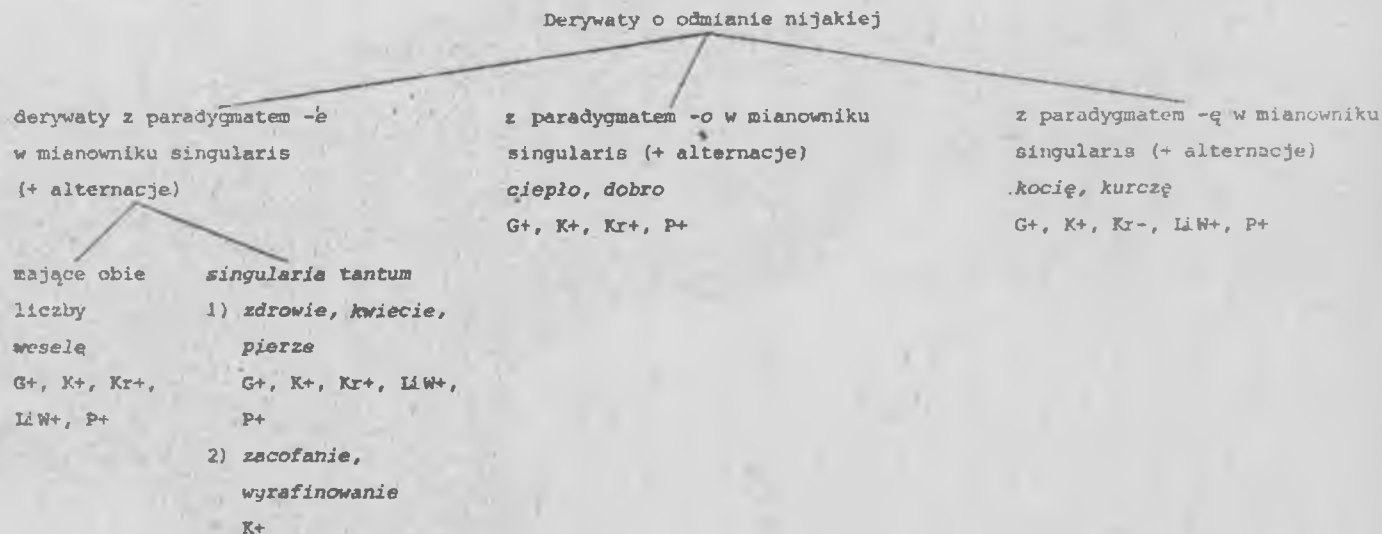
Jako fleksyjne traktujemy również derywaty z żeńskim paradygmatem samogłoskowym w funkcji formantu, ale wskazujące na desygnaty rodzaju męskiego typu *sędzia*, *patriota*, oraz formacje oznaczające zarówno męskich, jak i żeńskich nosicieli cech, typu *niedołęga*, *zadziora*, *maruda*.

RZECZOWNIKI RODZAJU NIJAKIEGO Z PARADYGMATAMI *-ę*, *-o*, *-ę* W MIANOWNIKU SINGULARIS (+ ALTERNACJE)

Nie ma zgody wśród językoznawców przy opisie dość licznego w języku polskim typu nazw istot młodych z wykładnikiem pochodności w postaci paradygmatu rzeczownikowego nijakiego na *-ę*, np. *kocię* ← *kot*, *ptaszę* ← *ptak*, *wilczę* ← *wilk*, do którego należą również derywaty o motywacji wzajemnej typu *cielę* ↔ *cielak*, *kurczę* ↔ *kurczak*. B. Kreja widząc w tego typu derywatach, podobnie jak i w czasownikowych podstawach formacji typu *dźwig*, formanty słowotwórcze, uważa, że formacjom typu *kocię* właściwe są dwa tematy fleksyjne: *koć-* i *kocięć* || *kocięt-*, zatem o słowotwórstwie paradygmatycznym (konwersji) w formacjach typu *kocię* można mówić tylko wtedy, gdy ma się na uwadze ich temat fleksyjny właściwy mianownikowi i biernikowi liczby pojedynczej, o postaci *koć-*; z kolei interpretacja cząstek *-ęć-* i *-ęt-* pojawiających się w innych przypadkach zależnych jako części końcówek fleksyjnych, wobec istnienia rzeczowników typu *ramię* skomplikowałaby, zdaniem Krei,

²⁰ Grzegorzczukowa z innych przyczyn traktuje je jako paradygmatyczne; zob. rozważania przy *bielić*, op. cit., s. 3.

Schemat 4

obraz polskiej fleksji. J. Puzynina twierdzi natomiast (podobnie, jak przy omawianiu czasowników typu *bielić*, por. s. 48), że "wobec faktu występowania cząstek *-ęć-*, *-ęt-* w rzeczownikach typu *szczenie*, *prosię*, *zwierzę* można im przypisać jako prymarny charakter cząstek fleksyjnych o funkcji konstytutywno-klasyfikującej a tym samym derywaty typu *kocię* uznać za fleksyjne"²¹.

Idąc za taką interpretacją cząstek *-ęć-*, *-ęt-*, omawiany tu typ derywacji włączamy w obręb derywacji paradygmatycznej z tego względu, że derywat różni się od podstawy zestawem końcówek fleksyjnych (*-ę* : *-ęć*) przyjmując oczywiście dla formacji typu *kocię* postać tematu fleksyjnego *kocięć-* jako występującą w szerszym zakresie (z obocznym *koć-*).

Inne typy derywatów rodzaju nijakiego, zaliczane już bezspornie do słowotwórstwa paradygmatycznego to:

a) formacje odprzymiotnikowe z paradygmatem na *-e* typu *zdrowie*, *wesele*, u Kurzowej słusznie też *zaczofanie*, *wyrafinowanie* oraz z paradygmatem na *-o*: *ciepło*, *dobro*;

b) odrzeczownikowe, nieproduktywne we współczesnej polszczyźnie, *nomina collectiva* z formantem *-e*, np.: *pierze*, *kwiecie*.

Pokazując zakres derywacji paradygmatycznej trzeba wspomnieć także o *deverbalnych* pluraliach *tantum* z nieosobowymi formantami *-y(i)*, *-e* w funkcji wykładnika derywacji, typu *schodu*, *wagary*, *nosze*.

Mianem derywacji paradygmatycznej (fleksyjnej) określamy proces słowotwórczy, w wyniku którego powstaje derywat różniący się od podstawy słowotwórczej paradygmatem fleksyjnym, przy czym w procesie tym w funkcji formantu nie występują morfemy słowotwórcze (afiksy), a ich funkcje pełnią cząstki fleksyjne. O odrębnym paradygmacie derywatu i podstawy możemy mówić wtedy, gdy spełnione zostaną następujące warunki: po pierwsze, inny zestaw końcówek fleksyjnych jest właściwy derywatowi i podstawie słowotwórczej, przy czym nie wiąże się on z utratą pewnej cechy fleksyjnej podstawy przez derywat; po wtóre, paradygmat wchodzący na miejsce paradygmatu podstawy nie jest jako taki zdeterminowany czynnikami fleksyjno-znaczeniowymi, tj. stanowiącymi o zróżnicowaniu fleksyjnym wyrazów. Totalnie, np. wyraz *kuma* uznajemy za derywat żeński, ponieważ właściwy jest mu paradygmat żeński w sen-

²¹ J. P u z y n i n a, *Próba klasyfikacji formantów* (maszynopis).

sie gramatycznym, to jest paradygmat właściwy także rzeczownikom nie oznaczającym istot płci żeńskiej, np. *szafa*, *szynka*, *kawiarnia*. Podobnie możemy uznać, że nieodmienność rzeczowników deklinacji żeńskiej spółgłoskowej typu (*pani*) *dziekan* tworzonych od podstaw męskich nie wynika wyłącznie z uwarunkowań znaczeniowych, wobec faktu istnienia rzeczowników nieodmiennych, nie będących nazwami osób płci żeńskiej, np. *kakadu*, *gnu*, *tse-tse*. Z tego względu potraktujemy *kumę* i (*panią*) *dziekan* jako derywaty paradygmatyczne. Nie zaliczymy natomiast do tej derywacji wyrazów typu *chory*, ze względu na to, że ograniczenie paradygmatu deklinacji przymiotnikowej występuje tu na skutek utraty rodzaju nijakiego przymiotnika w wyniku substantywacji - nie jest spełniony więc pierwszy warunek, który zgodnie z powyższą propozycją konieczny jest dla potraktowania wyrazu jako derywatu paradygmatycznego.

Uniwersytet Warszawski
Warszawa

Krystyna Chruścińska-Waszkowa

THE RANGE AND INTERPRETATION OF PARADIGMATIC DERIVATION IN POLISH WORD-FORMATION

The article presents maximum range of paradigmatic word-formation as suggested by linguists who have studied that type of derivation. The author reviews their opinions and gives her own definition of paradigmatic derivation understood as a word-formation process. This process produces a derivative which differs from its stem in that it has an inflexional paradigm; there are no affixation morphemes in the formative and their functions are usually taken over by inflexional elements. The derivative paradigm is differentiated from the stem paradigm under the following conditions:

- 1) there are different endings for the stem and for the derivative;
- 2) the new paradigm which replaces the stem paradigm is not determined by inflexional or semantic factors.